

O m

HERODOT.

Af

C. Berg,
Rektor.

(Særtryk af «Fortællinger af Herodots Historie».)

**STUDENTER-
FORENINGEN**

Kjøbenhavn.

Chr. Steen & Søns Forlag.

1872.

O m

H E R O D O T .

Af

C. Berg,
Rektor.

(Særtryk af »Fortællinger af Herodots Historie»).

**STUDENTER-
FORENINGEN**

Kjøbenhavn.

Chr. Steen & Søns Forlag.

1872.

Ὡσπερ ζῶον τῶν ὄψων ἀφαιρειθεῖσων, ἀχραιοῦται τὸ ὄλον· οὕτως
ἐξ ἱστορίας ἀναιρεθείσης τίς ἀληθείας, τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς ἀνω-
φελὲς γίγνεται διήγημα.

Ligesom et levende Væsen er til ingen Gavn, naar det har mistet
Synet; saaledes bliver der kun en unyttig Fortælling tilbage, naar Sand-
heden er borte fra Historien.

Polybios.

Halikarnassos

B 1207

Odense
Universitetsbibliotek

65-1032

Bianco Lunos Bogtrykkeri ved F. S. Muhlér

1.

Halikarnassos.

Paa den sydvestligste Kyst af Lilleasien strækker sig en lang Bugt ind i Landet, som i Oldtiden kaldtes den keramiske. Paa Nordsiden af denne, henimod Havet, laa Byen Halikarnassos (nuv. Budrun). En ypperlig Havn og en Mængde Øer straks udenfor bestemte den til Handelsstad. Engang havde den hørt til de seks doriske Nybygder, der holdt deres Forbundsfest ved den triopiske Apollons Tempel paa Landtungen Syd for Bugten tæt ved Byen Knidos. Men i Tidernes Løb synes den doriske Befolkning i Halikarnassos at have tabt sin Overvægt, og Byen mistede sin Tempelret som dorisk Forbundsfælle, efter Herodots Fortælling paa Grund af en af dens Indvaaneres Overmod. Da Lyderne udbredte deres Herredømme over de rige hellenske Handelsstæder langs med Lilleasiens Kyst, kom ogsaa Halikarnassos ind under dette Rige og blev snart derefter tilligemed det øvrige Karien en Del af den persiske Stat. I det ungdommelige Forsøg, som de æoliske og ioniske Stæder under Darios Hystaspis' Regering gjorde paa at afryste det persiske Aag, vare ogsaa de kariske Byer indviklede. Efter denne aldeles mislykkede Opstand finde vi Halikarnassos senere som Hovedstad i et lille Rige, hvortil ogsaa Øerne Kos, Kalydna og Nisyros hørte. Som persisk Lydland hørte det til den første Skattekreds (*νόμος*). Hvad den Fyrste hed, hvem Darios efter Opstanden forlenede med dette lille Rige, vide vi ikke, men desto bedre

kjende vi hans kloge og modige Dronning Artemisia, der ved sin Mands Død selv overtog Regjeringen i deres Søn Pisindelis' Mindrearrighed. Da Darios' Søn Xerxes førte sin store Hær mod Hellas, mødte Artemisia vel kun med fem Skibe, som hun selv anførte, men personlig udmærkede hun sig ved Mod og overlegen Klogskab saaledes, at hun baade tilintetgjorde alle sine Misunderes Bestræbelser for at skade hende hos Xerxes og undgik de forbundne Hellenere og da især Athenæernes Forsøg paa at fange eller dræde den dristige Kvinde i Slaget ved Salamis, hvor hun kæmpede saa tappert, at Xerxes, der fra et ophøjet Sted betragtede Kampen, udbrød, da han saa hendes Snarraadighed og Kampiver: «Mine Mænd ere blevne Kvinder og Kvinderne ere blevne Mænd». Dronningen slap med sine Folk lykkeligt bort fra dette Felttog, der blev saa mange Asiaters Grav. Endnu før Xerxes vendte hun i et særligt Anliggende for denne i god Behold tilbage til sit Rige, som hun synes derefter at have styret med samme Klogskab, som hun havde udvist i Kampen. Hverken da de sejrige Hellenere efter Slagene ved Plataæ og Mykale besøgte de lilleasiatiske Kyster, og da mangan en hellensk Stad ogsaa paa Fastlandet sluttede sig til dem, eller da Kimon med overlegen Magt første Gang færdedes i Farvandet omkring Karien, synes det lille Riges Undersaatter at have svigtet deres tidligere Herskerslægt. Ikke blot Artemisia selv, men ogsaa hendes Søn Pisindelis efter hende ledede Statens Anliggender uden at Riget blev rystet ved den Bevægelse i Gemytterne, som Haab om Uafhængighed fremkaldte hos de øvrige lilleasiatiske Hellenere. Først under hendes Sønesøn Lygdamis ville vi se, at Bevægelsen ogsaa forplantede sig til dette Rige, hvad enten nu dette skete af Hensyn til Søhandlen, der næsten synes at maatte kvæles af de i disse Farvande mægtigt herskende hellenske Flaader, hvad eller Lygdamis virkelig har været en saa streng Tyran, at han vakte den hos alle og da især hos Hellenere medfødte Trang til Frihed.

Herodots personlige Forhold.

Dette lille kariske Rige har erhvervet sig en evig Plads i Aandslivets Historie, thi der fødtes to af Hellas' største Aander, Historikeren Herodot i Halikarnassos og Lægen Hippokrates paa Kos. Herodot traadte ind i Livet under store Verdensbegivenheder, der vare vel skikkede til at befrugte hans unge Sjæl med høje Følelser og lede hans Tanker hen paa overmenneskelige Magter. Det lille Hellas, tildels indbyrdes splidagtigt, men livskraftigt og frihedselskende, satte med sine faa Tusinde Krigere en Skranke for Østerlandets Verdensherredømme, da Perserne, efterat Asien og Afrika vare undertvungne, væltede som en Syndflod Millioner ind over et Land, der paa mange Steder næppe var istand til at brødføde sig selv.

Aaret efterat Xerxes havde overtaget Regjeringen i det store persiske Rige, og i samme Aar, i hvilket han atter havde bragt Ægypten til Lydighed, i Aaret 484 f. Chr.¹⁾, fødtes Herodot, altsaa ti Aar efter at Ionernes Opstand var kvalt, og fire Aar førend Persere og Hellenere maalte Kræfter med hinanden ved Thermopylæ og Salamis. Han nedstammede fra en anset og velhavende Familie. Hans Fader hed Lyxes, hans Moder Dryo. Nogen berømt Lærer synes Herodot ikke at have havt, siden en saadan, hvad ellers er Sædvane, intetsteds anføres. Dog omtales en bekjendt Slægtning af ham, der vistnok har havt stor Indflydelse ikke blot paa hans litterære Udvikling, men paa hele hans Tankeverden og Dannelse. Denne Mand var hans Morbroder eller efter Andre hans Fætter, Digteren Panyasis. Han omtales som udmærket episk Digter, der vel ikke vandt saa stor Anseelse hos sine Samtidige, hvem den begyndende tragiske Poesi og den allerede blomstrende Lyrik især tiltalte, men af senere

¹⁾ Denne bestemte Angivelse støtter sig paa en Bemærkning af en lærd Kvinde paa Neros Tid. Pamphila, der efter et Sted hos Gellius (Noct. Att. XV, 33) siger, at Herodot var født 53 Aar før den peloponnesiske Krig. Dog siger hun ikke natus est, men natus fuisse videtur.

Kunstdommere — thi intet af hans Værker er bevaret — stilledes han ved Siden af Homer og Hesiod. Under Samlivet med denne ældre Frænde har Herodot vistnok erhvervet sig den nøje Kundskab til Homer og de følgende episke Digtere, som hans Historie paa saa mange Punkter bærer Spor af baade hvad Indhold og Form angaar¹⁾. At det ogsaa er under Panyasis' Vejledning, at han er bleven bekendt med de elegiske og meliske Digtere i de æoliske og ioniske Stæder og maaske ogsaa med den doriske Lyrik, synes sandsynligt, hvorimod hans Kundskab til den tragiske Poesi og da særlig til Æschylos vel nærmest skriver sig fra hans Ophold i det egentlige Grækenland. Men der var en anden Side af Litteraturen, hvori Herodot var usædvanlig hjemme og hvori han maaske ogsaa er vejledet af sin Slægtning²⁾. Det er bekjendt, at Herodot anfører en overordentlig stor Mængde af Orakelsange og Spaadomme, som han sætter i Forbindelse med mange Hovedbegivenheder i sin Fortælling, dels i Overensstemmelse med den almindelige Folketro, dels ledet af den Anskuelse af Guddommens Indvirkning paa de menneskelige Forhold, som Herodot særlig havde optaget i sin Theologi. Foruden Beretninger fra bestemte Orakelsteder findes ofte omtalt Spaadomme af Musæos, Bakis og andre.

¹⁾ Ja vi kunne næsten ligefrem eftervise, hvorledes Panyasis' Interesse for Studiet af en eller anden Gjenstand har henledet Herodots Opmærksomhed i samme Retning. Vi vide, at Panyasis har skrevet et stort Digt i 14 Bøger *Ἡρακλείδης*. Men i 2den Bog (cp. 44) af sin Historie fortæller Herodot, hvorledes han for at komme til sikker Kundskab om, hvor gammel Herakles' Kultus var, sejlede fra Ægypten til Tyros i Fønicien, hvor der var et gammelt Tempel for denne Heros eller Gud, og efterat have undersøgt dette, begav sig til Tasos for ogsaa at undersøge Heraklestemplet der. At ligeledes et andet Værk af Panyasis, *Ἴωνικά*, hvori han besynger Anlæggelsen af de ioniske Nybygder paa Lilleasiens Kyst, har haft Indflydelse paa Herodots Studier, se vi af mange Beretninger af ham, der vedrøre de hellenske Stammeforhold.

²⁾ Svidas kalder (under Navnet) Panyasis *τερατοσκοπός καὶ ποιητὴς ἐπῶν*. Nyere Forfattere have dog ment, at Udtrykket *τερατοσκοπός* ikke burde henføres til Digteren Panyasis, men til en yngre Slægtning, en Digter og Filosof af samme Navn.

Hans nøje Kjendskab til disse forskellige Slags Forudsigelser og faste Tro paa visse af dem er vistnok en Frugt af hans Samliv med Panyasis. — Hvad Herodots litterære Uddannelse angaar, maa endnu og fremfor alt henvises til den Retning, som blev hans Livs Hovedopgave og som ved ham først blev hævet op til en højere Sfære, jeg mener den da frisk opblomstrende Historieskrivning eller Fortællinger om Guder og Heroer, om Byers Anlæg og de dertil sig knyttende Sagn om Familier og Stammer, geografiske Skildringer af fremmede Lande o. s. v. Men om Forfatterne deraf, de saakaldte Logografer, skal nærmere tales nedenfor.

Vi have ingen bestemt Efterretning om, naar Herodot blev nødt til første Gang at forlade sin Fædrestad. Hos en senere Forfatter¹⁾ siges der blot: «Herodot flyttede over til Samos paa Grund af Tyrannen Lygdamis, der var den tredje Hersker i Halikarnassos fra Artemisia af; thi Pisindelis var Artemisias Søn, og Lygdamis var en Søn af Pisindelis». Hvis Herodot, hvad der vel ikke kan være Tvivl om, med Udtrykket *νενηίης* i 7de Bog af sin Historie (cp. 99) mener Pisindelis, kan vor Historikers Fordrivelse fra sin Fødeby næppe ansættes tidligere end omkring ved 460, snarere lidt senere end tidligere, dengang Perserne igjen søgte at gjøre sig til Herrer over de lilleasiatiske Stæder ved at gjenindsætte der de af dem afhængige Tyranner, paa en Tid, da de europæiske Hellenere vare beskæftigede andetsteds, og særlig Athenæerne havde nok at gjøre med Opstanden i Ægypten. — Det synes som Herodots Familie har haft nære Forbindelser paa Samos, og derhen begave sig nu baade han selv, hans Slægtning Panyasis og vel mange af deres Parti af Frygt for Lygdamis og hans politiske Venner. Paa denne rige og mægtige ioniske Ø har Herodots Hovedopholdssted været i en halv Snæs Aar eller mere; og hans Historie viser paa mange Steder, i hvor høj Grad han var hjemme i alle Enkeltheder baade hvad Øens Historie og Lokalteter angaar.

Fra denne Ø gjorde de landflygtige Halikarnasseer Forsøg

¹⁾ Svidas under *Ἡρόδοτος*.

paa med Magt atter at komme tilbage. Ved et af disse Tøg faldt Panyasis i Lygdamis' Hænder og maatte lide Døden for Friheden. Da Athenæerne under Kimon atter vare Herrer paa Havet om Halikarnassos, lykkedes det endelig mellem 449—444 Herodot og hans Parti at vende tilbage. Hvorvidt de for bestandig fordrev Lygdamis, og om de fik en demokratisk Forfatning indført, er ikke klart. Det berettes bestemt, at Herodot efter sin Tilbagekomst ikke fandt sig tilfreds med Forholdene, og at han derfor senere, «da han saa, at han var Gjenstand for sine Medborgeres Misundelse»¹⁾, for bestandig frivillig forlod sin Fædrestad.

I Aaret 444 f. Chr. besluttede Athenæerne efter Perikles' Raad at grunde en ny Stad i Nærheden af det af Krotoniaerne for lidt over 50 Aar siden ødelagte Sybaris. Alle Hellenere bleve opfordrede til Deltagelse, og Anlægget foretoges under Ledelse af Perikles' Ven, Statsmanden og Orakelsangeren Lampon. Staden blev efter en der strømmende Kilde Thuria kaldet *Τούριοι*. Blandt Deltagerne var ogsaa Herodot²⁾. I denne dejlige Egn tilbragte han sit øvrige Liv, om han end nu og da har gjort Rejser dels rundt om i Nederitalien, dels til det egentlige Grækenland; og her lagde han sidste Haand paa sit dog ikke tilendebragte store Værk. Her skal han ogsaa være død efter den sandsynligste Beregning omtrent 424 f. Chr.³⁾. Efter en senere Forfatter⁴⁾ blev han begravet paa Torvet, og en anden Skribent⁵⁾ omtaler en Indskrift, som mulig var skreven paa Graven:

*Ἡρόδοτον Ἀνξέω κρύπτει κόνις ἧδε Θανάοντα,
Ἰάδος ἀρχαίης ἱστορικῆς πρύτανιν,
Λωριέων πάτρης βλαστώντ' ἀπο. τῶν γὰρ ἀπλητον
Μᾶμον ὑπεκπροφυγῶν Θούριον ἔσχε πάτρην.*

¹⁾ ὕστερον εἶδεν ἑαυτὸν φθονούμενον ὑπὸ τῶν πολιτῶν. Svidas (und. Herodot).

²⁾ Nogle ville vide, at Herodot først senere har sluttet sig til Nybyggerne, men vi have ingen Beretning derom.

³⁾ Efter andre Beregninger levede han efter Nikias-Freden.

⁴⁾ Svidas.

⁵⁾ Stephanos Byzantios (und. *Θούριοι*).

De episke Digte som historisk Kilde.

Fortidens Meninger og Fortidens Handlinger udgjorde Indholdet af de hellenske Myther og Sagn. Disse bleve selvfølgelig overleverede paa een Maade af Digterne, paa en anden Maade gennem den troskyldige Tradition. Det homeriske Epos har ligesom i et Hulspejl samlet disse Myther og Sagn, idet Digteren giver os som poetiske Helheder i Iliaden et Afsnit af Trojas Belejring, i Odysseen en Fremstilling af en enkelt Heros' Omflakninger inden han atter kom i Besiddelse af sit forladte Kongesæde. Skjønt Poesien har sine egne Love og sine egne Friheder i Behandlingen af det overleverede Stof, tør vi dog ikke bortstøde det homeriske Epos som historisk Kilde. Paalidelig Meddelelse af sammenhørende Fakta er naturligvis ikke Digterens Hensigt. Blandt en stor Mængde hos Folket levende Fortællinger udvælger han sig dem, der bedst kunne tjene som Materiale til den poetiske Bygning, han vil opføre. Ifølge sit Kald som Digter forbigaar Homer mange Sagn, der paa det nøjeste hænge sammen med en historisk Beretning af Begivenhederne ved Troja. Men denne Frihed i Valg og Behandling af det overleverede har sine Grændser. Det ligger ikke i den homeriske Poesis Aand vilkaarlig at forandre Sagnene. Den naive Tid, hvori Digteren levede, var gennemtrængt af Ærefrygt for hvad Forfædrene havde sagt og gjort; og der herskede en vis religiøs Troskab i at bevare Erindringen om Fortiden. Dertil kom, at de benyttede Sagn om Heltenes Liv vare fremvoksne af en Skjønhed og poetisk Livsfylde, der straks fra Begyndelsen af gav dem deres digteriske Præg.

Den følgende Sanger-Periode, den hesiodiske, søgte ogsaa at give et poetisk Billede af Tidens hele Viden og Tragten, men dette sker ikke gennem et med digterisk Kunst sammensat Hele, der giver os et Billede af hele Livet og har sit Midtpunkt, hvori de enkelte Beretninger ligesom har sin Rod og hvortil de vise tilbage. Hos Hesiod er der en bestemt Adskillelse mellem det forskelligartede Sagnstof og en

særlig Behandling af disse Forskjelligheder. Det menneskelige Livs daglige Dont, dets Gjøren og Laden skildres saaledes i «Værker og Dage», medens Sagnene om Gudernes Tilbliven og Kampe er Gjenstand for Behandling i «Theogonien».

De derefter følgende episke Digtere, af hvis Værker vi kun have Brudstykker tilbage, behandlede forskjellige Dele af en rig Sagnverden lige fra Verdens Tilblivelse ned til Fortællinger om bestemte Familiers Oprindelse og bestemte Byers Anlæg. At mange af disse Digtere i poetisk Begavelse have staaet Homer nær, tør naturligvis ikke nægtes. Men et væsentligt Mærke synes de alle at have tilfælles. I Iliaden og Odysseen er det een stor Handling, hvorom det Hele drejer sig, eet stort Forsæt, til hvis Udførelse alle Skildringer tjene. Hele det heroiske Liv, hele den heroiske Verden føres frem for os, idet denne enkelte Begivenhed fortælles. Hos de efterfølgende Epikere derimod finde vi Rækker af Begivenheder skildrede, der mere eller mindre udvortes knyttes sammen. De enkelte Digte ere ligesom Dele af en rig Sagnverden, som de danne Stykker af og hvor deres Begyndelse eller Ende maa søges. Det ene Digt ligesom supplerer det andet. Til Theogonier og Titanomachier slutter sig Digte, hvori Myther og Sagn om Stammers Liv eller enkelte Heltes Bedrifter i forskjellige Steder af Hellas er Gjenstand for Behandling. Danais f. Ex. bringer os argoliske Sagn, i Theseis behandles attiske, i Minyas Sagnene om Orchomenos i Bøotien, i Ødipodea Sagnene om Theben. At det, hvor Talen er om store Bedrifter, bliver de herskende Slægter, Stammeroerne, som fremhæves, følger af sig selv. Saaledes var sær Herakles' enkelte Bedrifter Gjenstand for digterisk Udsmykning. Der omtales flere Herakleer. Af Forfattere som Korinthieren Eumelos, Asios fra Samos o. A. omtales Digte af genealogisk og historisk Indhold, chronologisk ordnede Fortællinger af de Sagn, som dreje sig om en Stads Anlæg eller en Stammes Vandring. Idet vi se bort fra den poetiske Side af disse Værker og kun spørge om, hvilken historisk Sandhed der bør tillægges de senere episke

Værker, saa kan, da kun Fragmenter ere bevarede, intet bestemt Svar gives. Men i Almindelighed bør der lægges Mærke til følgende. Den episke Digtningens Forstummen falder sammen med den større Ro, der efter Heraklidertoget og dets nærmeste Følger havde udbredt sig over Hellas. Her menes ikke Aandens Ro, thi Bevægelsen der havde aldrig været større. Men den egentlige Folkevandring, hele Folks Forandring af Bopæle, var forbi. Hver Stamme eller Afdeling af en Stamme stræbte nu paa de Steder, hvor de havde taget fast Stæde, at indrette sig politisk og socialt, som det behagede dem mest. Enhvers Bestræbelse for at besidde Land og bevare dette, Kollisioner ved Erhvervelse af samme, Fordring paa bestemte Rettigheder, Borgerstandens Ydelser til det fælles Bedste, alt dette holdt Individerne mere fast paa det eller det bestemte Sted. Men for at forstaa rigtigt det nærværende, maatte man kjende det forbigangne. Oprindelsen til mangan Rettighed, mange Sædvaner og Bestemmelser kunde kun eftervises ved Hjælp af Fortiden. Nybyggerne paa Lilleasiens Kyst hang jo gennem mangfoldige Forbindelser sammen med Moderlandet. Man maatte agte paa første Udspring og Vandringer af mange Stammer. Oprindelse til politiske Institutioner, religiøse Vedtægter, visse Familiers Særrettigheder o. s. v. o. s. v. maatte ofte søges i Moderlandet. Men derved blev rigtignok Interessen for disse Overleveringer lagt paa alt andet end det digteriske. Det er derfor let forklarligt, at den episke Poesi ikke længere tilfredsstillede. Den fremblomstrende Lyrik paa den ene Side og Interessen for de overleverede Sagns faktiske Sandhed paa den anden Side bortdrog Tanken fra de gamle Sangeres Beskrivelser af Gudernes og Heltenes eventyrlige Færd.

I de homeriske Digte er der efterladt os et digterisk Billede af den heroiske Tid, af dens Guder og Gudinder, af Mænd og Kvinder, af Templer og Huse med deres Tilbehør, af Krigens og Fredens Gjerninger. Det er derfor let at forstaa, hvorfor man i Oldtiden ansaa disse Digte som Indbegreb af Verden, at man i dem troede at finde de forskjelligste Grene af Kunst og Videnskab, at man brugte Sider

deraf som historiske Beviser. Men eet hundrede Aar efter Olympiadernes Begyndelse skete der lidt efter lidt en Sondring mellem Fantasiens Rige og den historiske Virkelighed. Der var to mærkelige Fremtrædelser paa denne Tid, som fremmede Adskillelsen. Den ene var Skrivekunstens almindelige Udbredelse, hvorved der med Hensyn til Overleveringen af Fortællinger om Fortidens og Udlandets Færd og Skikke lagdes Baand paa den enkeltes udsmykkende Tildigtninger. Den anden Fremtrædelse var af ikke mindre Betydning. I de episke Sange var Versemaalet en naturlig Form til Skildring af den ideale Verden, som de lyttende Tilhørere derigjennem førtes ind i. Men til at skildre det faktisk Virkelige, til at fortælle om skønne og stygge Handlinger og Indretninger, til at beskrive fremmede Landes Mærkeligheder, dertil behøvedes en mere tjenende, mindre fordringsfuld Kunst end Verseformen, der vil være Tankens Jævnbyrdige. Med det samme at Hellenerne vilde kjende Virkeligheden som saadan, baade den nærværende og den forbigangne, med det samme kom Prosaen i Anvendelse til skriftlige Optegnelser.

4.

Logograferne.

Idet vi nu kortelig skulle give en Fremstilling af Historiens Standpunkt før Herodot, komme vi strax til at berøre en af Grundene til den vidunderlige Storhed og indre Rigdom, der give den græske Poesi og Kunst sit originale Præg og evige Ungdom. Medens Østerlandets despotiske Stater, Israels Rige og Ægyptens Kongedømme havde, de første i deres Selvherskere og store Hovedstæder, Jøderne i deres Tempel, deres Lov og deres Hellige, Ægypten i dets Fyrste og talrige Præstestand Forbindelsesmidler, der samlede hver Nations Interesse om eet Punkt, var det lille Hellas delt i en stor Mængde smaa Fristater, hver med sine Formaal og timelige Interesser. Det, der fremmede den ene lille Stats Vel, skadede maaske den

andens. Efter de store Tildragelser i den mythiske Tid bleve Krigene lige indtil Perserkrigene sædvanlig førte med beslægtede Naboer; de Bedrifter, som berømmedes hos en Stat, nedsatte derfor ofte en anden. Der var ingen Hovedbegivenhed, der kunde samle alle Helleneres Interesse om sig. Man har sagt, at ligesom Jøderne blandt Oldtidens Folk vare Bærere af Gudsdeen, saaledes vare Hellenerne det af den æsthetiske Ide, af det Skønne. Helleneren, udrustet som han var med et let Sind, et klart Blik paa den ham omgivende Verden, en glad Aandsstyrke og sjelden Begavethed for enhver Kunst, forlangte af enhver offentlig Meddelelse, der var bestemt til almindelig Dannelse og Underholdning, at den skulde yde Sjælen en ren Nydelse, hvorved denne kunde løftes op i en højere Verden¹⁾. Intet Under derfor, at Historien maatte slaa saa mange Bugter, gjøre saa mange Forsøg, inden den blev til det, som vi kalde Historie. Men den Omstændighed, at den faktiske Virkelighed saa sent blev slaaet fast i historiske Værker, har netop havt sin store Betydning for den hellenske Kultur i Almindelighed. Ved ikke at være betyngtet af den umiddelbare Virkelighed opnaaede hellensk Poesi og Kunst den almindelige Gyldighed, den indre Sandhed og høje Adel, der gjør deres Frembringelser til Mønstre den Dag i Dag.

Fortællinger af mange Slags, snart Genealogier, snart Sagn, der knyttede sig til en Bys Anlæg, snart Beretninger om Rejseeventyr og fremmede Lande, forfattedes et Aarhundrede førend Herodot skrev sin Historie. I Begyndelsen vare de baade i bunden og ubunden Stil. Men snart blev Prosaen den sædvanlige Form for disse *λόγοι*, disse Fortællinger eller Historier, en Benævnelse, som ogsaa Herodot paa mange

¹⁾ Et ganske mærkeligt Bevis for denne Aandsretning have vi i en Begivenhed netop fra disse Tider. Da en tragisk Forfatter, Frynikos, havde behandlet som Sujet til en Tragedie den da for nylig af Perserne ødelagte, med Athenærne beslægtede Stad Milet, og hele Theatret oplestes i Taarer under Forestillingen, blev Forfatteren, som Herodot (VI, cp. 21) fortæller, dømt i en Mulkt paa 1000 Drachmer og det blev ham forbudt oftere at opføre Stykket, fordi «han havde erindret de tilstedeværende om deres egne Ulykker».

Steder bruger om enkelte Partier af sit Værk. De, som optegnede saadant, kaldtes *λογογράφοι*, *λογοποιοί*, Sagskriivere. Men Selvstudium af Historie var i disse Tider forbundet med de største Vanskeligheder, naar man søgte noget mere end hvad man kunde hente fra Rhapsodernes mundtlige Foredrag og de nærmeste Lokalsagn. Ved Olympiadernes Begyndelse hørte endnu Bøger til Sjeldenheder. Dog bør der lægges Mærke til, at de lilleasiatiske Stæder og da særlig de ioniske frembød store Fordele. Jo nødvendigere nemlig ved Manglen paa skriftlige Hjælpemidler Rejser eller Bekjendtskab med Folk, der havde rejst, vare for Historikerne, desto vigtigere var det for de første Forfattere, at de havde en saa rig Lejlighed til begge Dele i Ioniens blomstrende Handelsstæder, der baade til Lands stod i Forbindelse med en stor Del af Asien, og til Søs udstrakte deres Virksomhed over hele Middelhavets Kystlande lige op til Massilia. Derfor se vi ogsaa, at saa godt som alle de første Logografer ere udgaede fra disse Stæder.

Med Chronologien, dette al Histories uundværlige Grundlag, stod det sig selvfølgelig i Begyndelsen meget daarligt. Hos Ægyptere, Babylonere, Hebræere, Fønikere opbevaredes tidlig Folkets eller dog Kongernes og Præsteskabernes Historie i Templerne af bestemte Præsteskaber. Saadanne langt op i Tiden strækkende Optegnelser havde Hellenerne ikke. Dog omtales Fortegnelser over Præstinderne i Argos, som endog den kritiske Thukydid støtter sig til i sin Tids Historie, og over Præsterne i Sikyon. Folket fandt sig tilfreds med den for Sagnene ejendommelige Bestemmelse af Fortiden efter Slægtfølger. Foruden Genealogierne og disse Fortegnelser over Præster og Præstinder gaves der dog ogsaa nogle andre Støttepunkter for Tidsregningen. De mange Tempelgaver især til Oraklerne i Anledning af vigtige Begivenheder for enkelte Personer eller hele Stater kunde ofte give betydningsfulde Vink, skjønt de ældste kun havde kortere Indskrifter eller aldeles ingen, og Tydningen altsaa for en stor Del var overladt til Præsterne, der af mange Grunde, som vi se af Herodots Beretning, kunde give urigtige Forklaringer. Dertil

kom paalidelige lokale Angivelser om enkelte Byers Anlæg, Ødelæggelse o. l.

Den første Logograf, som nævnes, var Kadmos fra Milet, om hvis Anlæg han skal have meddelt forskellige Sagn. Han levede i Midten af det sjette Aarhundrede og var den første, der skrev i Prosa. Af de mange, som derefter anføres, kjende vi mest til Hekatæos, der ogsaa var fra Milet, dels paa Grund af, at Herodot har benyttet ham, dels fordi en stor Mængde Fragmenter af hans Værker ere bevarede. Paa den Tid, da Milesierne efter det ulykkelige Tog mod Sardes lagde Raad om at gjøre Darios Modstand 495 f. Chr., maa han have været en vel anset Mand, og skjønt hans Raad ikke bleve fulgte, vise de os en Personlighed, der havde et klart og vidt strækkende Blik over Datidens Forhold og personligt Mod til at udsige sin Mening, hvor meget denne end gik imod Strømmen¹⁾. Han havde foretaget lange Rejser og især opholdt sig i Ægypten. Skjønt Herodot kritiserer ham temmelig haardt, maa han dog betragtes som et Lys for sin Tid. Resultaterne af hans Rejser indeholdtes sandsynligt i hans *περίοδος τῆς γῆς*. Naar han indleder sit Skrift med følgende stærke Udtryk: «Hekatæos fra Milet fortæller altsaa. Jeg skriver dette, som det synes mig sandt. Thi Hellenernes Sagn (*λόγοι*) ere, saa forekommer det mig, mange og latterlige», synes det at tyde hen paa en kritisk Behandling af hvad han har hørt, set eller læst. Med hans Skrift *περίοδος γῆς* maa ogsaa den Efterretning forbindes, at han forbedrede og fuldstændiggjorde det af Anaximandros udarbejdede Kort over Jorden; og det var vistnok det samme Kort, som Aristagoras fra Milet bragte med til Sparta og hvorpaa han viste Kong Kleomenes Lande, Floder og Hovedstæder i Asien. Af

¹⁾ Herod. V cp. 36 og 125, hvor vi se, at han opregnede for de forsamlede Ionere alle de Folkeslag og den store Magt, Perserkongen havde til sin Raadighed. Og da det alligevel blev besluttet at kæmpe, raadede han sine Landsmænd til at anvende Alt, selv Tempelskattene, for at kunne gjøre alvorlig Modstand.

de øvrige¹⁾ Logografer ville vi her blot omtale Herodots Samtidige, Hellanikos fra Mitylene. Han var tolv Aar ældre end Herodot og opnaaede en meget høj Alder. Der anføres en stor Mængde Skrifter af ham, dels behandelende Sagnhistorien, dels den historiske Tid saa langt ned, at han ogsaa har fortalt Begivenhederne mellem Perserkrigene og den peloponnesiske Krig. Thukydid dadler hans Unøjagtighed, hvad Tidsregningen angaar, selv med Hensyn til de nyeste Begivenheder. Af den Mængde af hans Skrifter, som anføres, bør mærkes: 1) Præstinderne i Argos, *Ἱέραιαι τῆς Ἑρας*, hvori han opregner de Kvinder, der have beklædt Præstindeembedet, indtil den fjerneste Fortid (selvfølgelig ikke efter sikre Optegnelser, men støttende sig til Traditioner), og ordner derefter chronologisk visse Hovedbegivenheder i den heroiske Tid. 2) *Καρνεονίκαι*, en Opregning af Sejrherrerne i musikalske og poetiske Veddekampe ved Karneerfestene i Sparta. Forresten har han ogsaa i særegne Bøger skrevet om Fønikien, Persien og Ægypten. Om Herodot har kjendt og benyttet Hellanikos' Værker, kan ikke bestemt afgjøres. Sandsynligheden taler derimod.

5.

Herodots Rejser.

Hvor højt eller lavt man end vil sætte de ovenfor omtalte Forfattere, maa vi dog sige, at Herodot forefandt en lille historisk og geografisk Litteratur og altsaa skrev for et læsende Publikum. Det siger han selv (VI, cp. 55): «Dette være nu sagt derom. Men hvorfor og ved hvilke Bedrifter de (Herakliden) erholdt Kongemagten blandt Dorerne, skjønt de vare Ægyptere, det ville vi forbigaa, da andre have for-

¹⁾ Af de tidligere bør maaske endnu nævnes Charon fra Lampsakos, en millesisk Koloni, i det femte Aarhundrede. Skjønt Herodot ikke omtaler ham, maa han dog anses for dennes Forgænger i sin Fortælling om Perserkrigene, *Περσικά*. Han skrev et Værk *Ἦροι Λαμψακηνῶν* d. e. Aarbøger (Annales) om L. Desuden opføres særskilte Værker af ham om Æthiopien, Libyen, Kreta, om Byers Anlæg o. s. v.

talt derom». Men det vilde være bleven en fattig Historie baade i den ene og anden Retning, hvis Herodot havde ladet sig nøje med det Materiale til en Verdenshistorie, der opbevaredes i den daværende hellenske Litteratur. Nej! Hele den bekjendte Verden maatte først undersøges, de mest erfarne og sagnkyndige (*λογιώτατοι*) Mennesker i alle Lande maatte først afhøres før end der blev tænkt paa, hvad der skulde meddeles, hvad der skulde skrives.

Der hørtes i den virksomme Handelsstad, hvor Herodot levede, saa mange vidunderlige Fortællinger om fremmede Lande, at en, der vilde underholde og belære sine Landsmænd om Menneskenes Færd i Fortid og Nutid, selv maatte se og høre, hvorledes det forholdt sig med alt dette. Herodots Værk er ingen Rejsebeskrivelse, skjønt den er Frugterne af de betydningsfuldeste og farligste Rejser til Lands og til Vands. Af alle de Bagvaskelser, som Herodot mere end nogen anden Helleners har været Gjenstand for, er ingen mere latterlig end naar hans værste Kalumniant¹⁾ — som Følge af disse Rejser og denne Viden om Udlandet — sigter ham for at være en *φιλοβάρβαρος*, partisk for Barbarernes Sager. Thi af hans efterladte Historie se vi, at denne Sigtelse har sin Grund i en af hans Hovedtyder. Ved sine mange Rejser udvidede nemlig Herodot sit Blik og lærte at se Verden ikke gennem kariske, ioniske eller hellenske Briller, men blev i sin Betragtningmaade en Verdensmand i dette Ords gode Betydning, fik sit Øje aabnet for alt stort, ædelt, mærkværdigt, hvad enten det fandtes hos Hellenere eller hos Barbarer. Og lod han sig end bilde en Del ind, navnlig af de ægyptiske Præster, viser dog Videnskabsmænds Undersøgelser i vor Tid baade med Hensyn til det indre Asien og til Ægypten, hvor sandt og rigtigt han har set og berettet mange Ting, som man tidligere betragtede som Fabel. Vi følge med Interesse og Beundring Levingstone og Vámbéry paa deres farlige Undersøgelser i Afrika og Asien, men her have vi med en Mand at gjøre, der for over to tusinde Aar siden undersøgte, som vi

¹⁾ Plut. *Ἦρ. κατορθ.* 12.

siden skulle se, næsten hele den da bekjendte Verden; kom mod Nord til Egnene omkring ved Floderne Dniestr, Dniepr og Bug, mod Øst til det asowske Hav, mod Sydøst til Agbatana, besøgte Babylon, drog mod Sydvest ned til Elefantine, var i Barka, for ikke at tale om hele den asiatiske Kyst af Middelhavet op til Karien. Naar vi alene tænke paa Befordringsmidlernes Beskaffenhed og de Vanskeligheder, som Sprogene maatte lægge en rejsende i Vejen, synes mig, at vi allerede i disse Rejser se noget usædvanlig stort. Men kommer dertil, at alt det, Herodot med sine kloge Øjne og skarpe Forstand iagttog, forskjellige Folks Historie, Religion, Statsforfatning, Sæder og Skikke, mange Landes Dyr, Planter og Mineralier, ikke meddeles os som en Rejsebeskrivelse, men, efter først maaske at være enkeltvis behandlet i forskjellige Fortællinger eller *λόγοι*, blev arbejdet sammen til et Kunstværk, der til alle Tider har skaffet ham Navn af Historiens Fader; saa maa det vel erkjendes, at vi i denne Forfatter have en af Menneskehedens store Aander.

I hvilken Orden og til hvilken Tid Herodot foretog disse Rejser kan vel ikke nøjagtigt bestemmes, da det er hos ham selv alene vi maa hente Oplysning, og han kun paa enkelte Punkter bestemt omtaler, at han har været paa dette eller hint Sted. Thi naar Rejsebeskrivere ellers undertiden kunne tage til Takke med, for ret at være interessante, personlig at opleve Eventyr, som de dog kun have læst om hos andre, træder Herodots egen Person aldeles i Baggrunden, naar han beretter om det store og vidunderlige, som Verden rummer.

Sikkert er det, at han har foretaget sin Rejse til det indre Asien førend til Ægypten, og at han har været i Athen inden han besøgte Babylon. Ogsaa synes det at hans Rejse til Landene Nord for det sorte Hav er sket efter den ægyptiske og den store asiatiske, medens naturligtvis hans Undersøgelser i Storgrækenland først ere foretagne efterat han havde taget stadigt Ophold i Italien.

Endnu medens han boede i Halikarnassos er vistnok hele det lilleasiatiske Kystland blevet besøgt, ligeledes Lydien, Karien, Lykien. Det vil sige, hele Landet Vest for Floden

Halys kjender han ved Autopsi; saa tydelige og i det enkelte gaaende ere hans Beskrivelser over de derværende Stæder, Floder o. s. v. Efter hans Flytning til Samos og mellem Aarene 460—454 synes hans store asiatiske Rejse at falde, da Artaxerxes den første var Konge i Persien. Det er værd at lægge Mærke til, hvor heldigt Omstændighederne stillede sig med Hensyn til baade hans asiatiske og ægyptiske Rejser. Perserne havde dannet een stor militær Stat fra Indus til Nilen og fra det sorte og kaspiske Hav ned til Arabien og Æthiopien. Til dette Rige hørte det lille kariske Fyrstendømme som Lyd- og Skatteland, saaat Herodot kunde betragte sig som persisk Undersaat og gjøre Regning paa Beskyttelse som saadan. Paa den anden Side havde den driftige græske Handelsaand opfyldt alle Kystlandene af Middelhavet og det sorte Hav med en Mængde Handelspladse, ligesom deres Handelsmænd vistnok havde mangfoldige direkte Forbindelser ved Hjælp af Karavanerne med det indre Asien; men hvor Herodot traf paa Hellenere, var han selvfølgelig som hjemme. Vi veed af flere Steder i hans Historie, at der var anlagt store Landeveje fra Middelhavets Kyst lige til Susa. Fra Efesos over Sardes er han vel altsaa draget ad en saadan til Arderika, i Nærheden af Susa; har ligeledes været i Agbatana; giver os en kun ved Autopsi mulig, nøjagtig Beskrivelse af Babylons Vidundere. Vejen til Susa skildrer han saaledes: «Hele Vejen gaar gennem beboede Lande og er sikker at rejse ad. Overalt er der Karavanserier og kongelige Stationer. Fra Sardes af gennem Lydien og Frygien er der 20 Stathmer, 94 $\frac{1}{2}$ Parasanger. Fra Frygien kommer man til Halys, hvor der er Porte; og enhver, der vil over Floden, maa gaa igennem disse; og der er en stærk Vagt der¹⁾. Derpaa kommer man til Kappadokien og hen til Kilikiens Grændser, 28 Stathmer, 104 Parasanger. Ved Grændsen mellem Bjergene ere dobbelte Porte og dobbelt Vagthold, som man maa drage forbi. Naar man er

¹⁾ Naar man læser Vámbéry's «Rejser i Mellemasien» har man den Dag i Dag lignende Beretninger om saadanne Gjennemgange, s. f. Eks. S. 194 (dansk Overs.).

rejst der forbi og lægger Vejen gennem Kilikien, er der 3 Stathmer, 15 $\frac{1}{2}$ Parasanger. Grændsen mellem Kilikien og Armenien danner en sejlbare Flod ved Navn Eufrat. Der er i Armenien 15 Stathmer med Karavanserier, 56 $\frac{1}{2}$ Parasanger, og der er en Vagt der. Flere sejlbare Floder strømme igennem Landet, hvilke man maa sætte over. Den første er Tigris, den anden og tredje fører samme Navn (Zabatos), skjønt det ikke er den samme Flod, og de ikke komme samme Steds fra; thi den første kommer fra Armenien, den sidste fra Matiene. Den fjerde af disse Floder har Navnet Gyndes. Naar man drager fra Armenien til det Matienske Land er der 34 Stathmer, 135 Parasanger¹⁾; derpaa kommer man gennem det kassiske Land, hvor der er 11 Stathmer, 42 $\frac{1}{2}$ Parasanger, til den sejlbare Flod Choaspes, og ved den ligger Susa. Hele Vejen fra Efesos til Sardes tilbagelægges i 3 Maaneder og 3 Dage²⁾.

I Ægypten rejste han mellem 454—449, altsaa efterat Inaros' Opstands-Forsøg, der havde varet i 5 Aar, var blevet undertrykt 455 f. Chr., og hele Landet atter kommen under Perserne. Lige indtil vort Aarhundredes Begyndelse var Herodots Beskrivelse det omhyggeligste og paalideligste Skrift, der havdes over dette Underland. Vel tør vi ikke antage, at han har forstaaet Ægypternes vanskelige Skrift, men han har vidst at sætte sig i nøjeste Forbindelse med Præstestanden, og fandt græske Tolke, der kunde læse Indskrifterne for ham, f. Ex. paa Cheops' store Pyramide³⁾. I Ægypten har han for det første undersøgt med stor Nøjagtighed hele Nildeltaet. Paa alle Steder, der enten ved sin Natur, ved Kultus eller i historisk Henseende vare mærkelige, har han været: i Kanobos, i Nærheden af hvilken der var et mærkeligt Tempel for Herakles; i Naukratis, hvor Hellenere vare bosatte; i

¹⁾ De udhævede Ord er en Udgivers Formodning.

²⁾ Herod. V, cp. 52.

³⁾ *στοιήμανται δὲ διὰ γραμμάτων Αἰγυπτίων ἐν τῇ πυραμίδι ὅσα ἔς τε συρμαίνῃ καὶ χρόμυσι καὶ σκόροθα ἀναισιμώθη τοῖσι ἐργαζομένοισι· καὶ ὡς ἐμὲ εἶ μεμνησθαι τὰ ὁ ἔρμενός μοι ἐπιλεγόμενος τὰ γράμματα ἕγη κτλ. II, cp. 125.*

Ægyptens nyeste Hovedstad Sais; i Buto og Busiris, hvor forskellige religiøse Forhold undersøges. Ligeledes opholdt han sig lang Tid i Mellempægypten, hvor han fra Memfis af kom til Pyramiderne, hvis Bygningsmaade, Bestemmelse og Indskrifter han studerede; og har givet os en interessant Beskrivelse af den for ham mærkeligste Bygning i Verden, Labyrinthen, og af Mørissøen. I Overægypten besøgte han Theben; men da Hekatæos havde opholdt sig der i længere Tid og vel senere fortalt sine Landsmænd om alle Undere i denne mærkelige By, ere Herodots Beretninger om Theben kun faa. Det sydligste Punkt Herodot kom til var, som ovenfor sagt, Elephantine, hvor han indhentede sine Oplysninger om Æthiopien. Paa sin Tilbagerejse drog han fra Memfis mod Øst til Heliopolis, hvor han blev bekendt med Sagnet om Fuglen Fønix; kom derfra til Bubastis og Mendes, hvor Pans Kultus særlig var Gjenstand for hans Studium. Fra Pelusium af gjorde han sig bekendt med de kassiske Bjerge og den sirboniske Sø.

Paa hans Rejser mod Nord besøgte de græske Nybygder paa den nordlige Side af det sorte Hav fra Apollonia lige hen til det tauriske Chersones. I Olbia ved Hypanis' (Bugs) Udløb opholdt han sig længe og her især synes han at have indhentet Oplysning om de forskellige Folkeslag, som han benævner Skyther. Over det kimmeriske Bosporos kom han til Østsiden af det sorte Hav, hvor han opholdt sig i Fasis i Cholkis, som vel var det nordostligste Punkt, hvortil han kom. Ligeledes synes hele Sydsiden at være besøgt.

Hvad det egentlige Hellas angaar, da har der vist ikke været et eneste mærkeligt Sted, som han ikke har gjort sig personlig bekendt med lige fra Forbjergene Tænaron op til Zeus' Tempel i Dodona og fra Leukadia hen til Byzantion. Ikke blot Makedoniens ældre Historie har han stræbt at komme til Kundskab om, ogsaa de lokale Forhold veed han saa nøje Besked med, at det forudsætter Undersøgelser paa selve Stedet. Og noget lignende gjælder om hans Beretninger angaaende de forskellige Folkeslag i det sydlige Thrakien. — I Athen har han tilbragt lang Tid og vistnok været flere Gange. Om han end,

naar han fortæller om Athenens ældre Historie, i Nøjagtighed staar tilbage for Thukydid, der med sit skarpe Blik ikke lod sig hilde af de gængse Meninger hos det store Flertal af Demokrater f. Ex. om Pisistratiderne og deres politiske Modstandere, Alkmæoniderne, saa er det dog vistnok især i Athen, hvor Friheden var trængt ind i alle Forhold og hvor Kunst og Videnskab under Perikles' enestaaende Statsstyrelse vare komne til en Ære og Værdighed, som intetsteds før, eller senere, at Herodot blev istand til at samle, sammenligne og bedømme de mangfoldige ofte indbyrdes modsatte Beretninger om alle Enkeltheder i den persiske Krig. Herodot viser paa mange Steder, hvor opfyldt han er af Beundring over Athenens Storhed og høje Tænkemaade. Den dybe Kjærlighed til den demokratiske Forfatning og den inderlige Overbevisning om denne Statsforms Fortrin fremfor alle andre er vistnok en Frugt af hans Ophold i Athen paa den Tid, da Perikles stod paa Højdepunktet af sin Magt og da Athen var Hellas' Hellas.

Hvor naar han har foretaget sin Rejse til Kyrene og hvor langt han har udstrakt sin Rejse mod Vest paa Nordkysten af Afrika, kan ikke sees af hans Historie. I Karthago synes han dog ikke at have været. Vel er hans Beretninger mere i det enkelte gaaende om Landene indtil Karthago end hinsides, men dette kan have sin naturlige Grund i, at han hos Handelsmændene i Kyrene kunde indhente nøjagtigere Kundskaber om de nærmeste Lande end om de vestligere boende Folkeslag.

Da han var flyttet til Italien, blev selvfølgelig de om Thurii liggende Landsdele undersøgte, og hans Beskrivelser heraf vise, at hele det saakaldte Storgrækenland har været Gjenstand for hans Undersøgelser baade hvad historiske og geografiske Forhold angaar. Derimod synes han hverken at have besøgt Rom eller Sicilien, endnu mindre Sardinien, som han kalder den største Ø i Verden.

7.

Herodots Historie.

Hvad der drev Herodot paa Rejser, var hans dybe Attraa efter at kjende Verden og hans Trang til at meddele andre alt mærkeligt, som han fik at se eller høre. At han med en bestemt Plan til en Historie i Hovedet rejste hist eller her hen, er saa langt fra at gjælde om hans Hovedrejser, at vi vel tør sige, at den storartede og kunstneriske Komposition, som ligger for os i hans bevarede Værk, ikke kunde opstaa i hans Sjæl, førend han havde lært de Folks Historie og Lande at kjende, der kom til at danne bestemte Dele af hans Arbejde. Hvorvidt Herodot kan have udarbejdet særlige Beskrivelser over enkelte Lande eller Folk, og om nogle af disse bleve benyttede i hans Værk, er for os her et ligegyldigt Spørgsmaal, selv om Aristoteles¹⁾ har læst i en saadan *λόγος* om Ninives Belejring. Som Værket foreligger ville vi stræbe at vise Gangen deri og Indholdet deraf og de ledende Ideer, hvorom det Hele drejer sig.

I en lille Indledning siger han, at han ved sin Fortælling vil befri fra Forglemmelse hvad der er sket i Verden, bevare Eftermælet om berømmelige Bedrifter af Barbarer og Hellenere og fremstille Grundene til at de bekrigede hinanden. Derefter anfører han, hvad Fønikere og Persere have fremdraget fra Sagntiden som Aarsager til Fjendskabet. Hvad Grækerne berette fra hin uhistoriske Tid, berører han ikke engang. «Men», siger han, «jeg skal ikke indlade mig paa at erklære dette eller hint Sagn for sandt. Selv veed jeg, hvem der først har begyndt paa uretfærdige Gjerninger mod Hellenerne; ham vil jeg betegne og derfra skride videre frem i Fortællingen, idet jeg i lige Grad beretter om store og smaa Stæder; thi mange af dem, som fordem vare store, ere nu blevne smaa, og de, som paa min Tid ere store, vare fordem smaa».

Lyderkongen Krösos var den, som Herodot med Sik-

¹⁾ Sml. Historia animal. VIII, 20, 2 (Weises Udg.).

kerhed veed først har begyndt Uretten ved at undertvinge de frie hellenske Stæder paa Lilleasiens Kyst. Med ham begynder han sin Fortælling og sætter os strax midt ind i Lydiens Historie. Idet der berettes om denne Konges Færd, knyttes dertil Fortællingen om de foregaaende Lyderkonger, og da Krösos af de Orakler i Hellas, som han paa Grund af det Uvejr, der truede fra Persien, havde raadspurgt, var henvist til at søge Hjælp hos Hellenere, giver dette Anledning til ogsaa at fortælle om Spartas og Athens ældste Historie. Men Krösos' Forbund med Lakedæmon nyttede ham ligesaa lidt som det med Ægypten. Lyderriget styrtede sammen for den fremtrængende Magt fra Østen og den første *λόγος* er til Ende: «saaledes gik det med Krösos' Herredømme og Ioniens første Undertvingelse». Perseren Kyros var Guddommens Redskab til Krösos' Straf.

Derefter fortælles os, «hvem denne Kyros var og paa hvilken Maade disse Persere havde faaet Overmagten i Asien». Fra Perserne som Midtpunkt giver Herodot os først en Fremstilling af Mederne, hvorledes Assyrierne, der i lange Tider havde haft Herredømmet i Overasien, bleve besejrede af dem, og hvorledes de derefter bleve Herrer over alle Lande hinsides Halys, indtil deres sidste Konge Astyages fortrængtes fra Magten af Perserne under Kyros. Dernæst følger en Fremstilling af Kyros' Foretagender efter Krösos' Fald, idet Forfatteren, eftersom Perserne komme i Berøring med dette eller hint Folk, deraf tager Anledning til mere eller mindre udførligt at fortælle om dets Nationalitet og Historie. De asiatiske Hellenere agter Kyros saa lidet, at han overdrager en af sine Mænd at undertvinge dem. Ved denne Lejlighed giver Herodot os en Beretning om de forskjellige Stater paa hele Lilleasiens Kyster. Kyros selv vender sig mod Østen. Af hans mange Foretagender fremhæves især hans Tog mod Babylon, hvis mange Mærkværdigheder og hele Historie udførlig berettes. Ved Kyros' Tog mod Massageterne føres vi fra den persiske Bugt op til det kaspiske Hav og her ender Kyros' Livsbane og første Bog af Herodots Historie.

Paa Kyros følger hans Søn Kambyses. Anden Bog indledes med en kort Bemærkning om de lilleasiatiske Hellenere. Thi Planen er jo at fremstille Forholdet mellem Barbarer og Hellenere, mellem Orienten og Grækenland. Det kommer derfor Forfatteren an paa netop at vise her, hvor Orienten saa stærkt nærmer sig Europa, hvor uhyre stor den samlede persiske Magt er, hvor lille og splittet den hellenske. De lilleasiatiske Frænder ere ikke frie, men Persernes Trælle. Derpaa fortælles om Kambyles' Tog mod Ægypten, som ogsaa Hellenere maa hjælpe med at undertvinge. Dette Underland med sin tidlige og særegne Kultur, med sin — tør vi vel sige — allerede for længst færdige Udvikling behandles af Herodot med stor Kjærlighed og Udførlighed. Efter hvad han selv har set og efter den Underretning, han har indhentet hos Præsterne, giver han en i det hele sand og i høj Grad lærerig Skildring af hele Landets Beskaffenhed, af dets Love, Sæder, Religion¹⁾ og Samfundsskikke og en til Psammenit gennemført Historie. Hele anden Bog, det vil sige godt en ottende Del af hele Værket, anvendes til Fortællinger om dette for Hellenere saa mærkelige Land, og under Læsningen fristes man næsten til at tro, at Forfatteren har ladet Traaden i sin store historiske Plan slippe sig af Hænderne, indtil han endelig mod Slutningen af Bogen (cp. 178) atter kommer tilbage dertil ved Skildringen af den velvillige Modtagelse, som Hellenerne og da navnlig de lilleasiatiske fandt i Nillandet dels som Nybyggere, dels som Handelsmænd, navnlig hos Amasis.

Med tredie Bog begynder Fortællingen om Kambyses' Tog mod Amasis; og de forskjellige Beretninger om Anledningen til Toget, der allerede da cirkulerede, fremføres. Derefter følger Erobringen af Ægypten og Perser-

¹⁾ Men han glemmer ikke, at det er som Historiker, han beretter. Han undersøger hvad de forskjellige Præsteskaber paa de forskjellige Steder — baade i Memphis, Theben og Heliopolis — fortælle, og hvorvidt Beretningerne stemme overens med hinanden. Men «hvad lævrigt Guderne angaar, vil jeg kun erindre derom, forsaavidt jeg nødes dertil af min historiske Fortælling» (II, cp. 3).

kongens Færd i dette Land. De tilgrændsende Libyere tilligemed Kyrene og Barka underkastede sig frivilligt, hvorimod Karthago blev uanfægtet, fordi Fønikerne ikke vilde drage med deres Flaade mod Slægtninge. Æthioperne mod Syd skulde ogsaa bringes med ind under det persiske Verdensherredømme, men Perserkongen maatte med store Tab paa Grund af Mangel paa Levnetsmidler vende tilbage med uforrettet Sag. Dette Tog saavel som det med 50,000 Mand, der sendtes mod Ammonierne, men sporløst omkom i Ørkenen, vedrører ikke Hovedplanen, men vi erindres dog om denne, idet Kambyses ved sin Tilbagekomst fra Æthiopien lod Hellenerne drage hjem. — Medens Begivenhederne i og om Ægypten vedkomme Barbarerne alene, fortælles ind imellem Beretningen herom den samtidige Krig mellem Samos og Sparta, hvori ogsaa Korinth deltager. Derved gives der Lejlighed til at gjøre Læserne bekendte med den korinthiske Tyran Periandros' og den samiske Polykrates' interessante Livsforhold. Iøvrigt berøre de samiske Forhold forsaavidt Hovedplanen, som de gave Anledning til Spartas første Felttog hinsides Ægeerhavet. Derefter følger Fortællingen om Kambyses' Død og den falske Smerdes' milde Herskermagt.

Da Darios er kommen i Spidsen for den persiske Magt og har inddelt hele sit Rige i tyve Skattekredse, idet alle Undersaatter skulde erlægge Afgift i Penge eller Naturalier med Undtagelse af de egentlige Persere, faa vi ved Opgøringen af disse Kredse (*νόμοι*) et klart Begreb om dette uhyre Riges Hjælpekilder, der snart samlede skulde anvendes mod det lille fattige Hellas. Dog viser Herodot os ogsaa det store Riges svage Sider. Statholderen Orøtes har tilrevet sig Magten over næsten hele Landet paa denne Side Halys, og Darios tør som ung Hersker ikke gaa aabenlyst frem imod ham, men faar ham fældet ved List. Babylon har længe forberedt sig for at kunne afkaste det persiske Aag, og da Darios drager imod Staden, er han næsten paa det Punkt atter at maatte trække sig tilbage, men en af hans Mænds Opofrelse skaffer ham endelig Sejren. Ved Babylons Opstand var Darios bleven hindret i at foretage det Tog mod Hellas,

som han efter Lægen Demokedes' Raad netop da havde besluttet. Denne Mand, en Hellener fra Kroton, var bleven persisk Slave ved Polykrates' Drab, men da han havde helbredet baade Darios og dennes Dronning, var han kommen i stor Anseelse ved Hoffet. Af Længsel efter at komme tilbage til sit Fædreland havde han saa ved Dronningens Hjælp fremkaldt Lyst hos Darios til at erobre Hellas og havde selv fulgt med de Persere, som bleve udsendte for at udspejle Hellas' Kyster. Denne Fortælling om, hvorledes en enkelt privat Person blev Aarsag til vigtige Begivenheder, hvorpaa der findes flere Exempler hos Herodot, omtales her, for at knytte dertil den Bemærkning, at Herodot mere blot fortæller end søger at forklare Begivenhederne. At søge Grundene til store Omvæltninger i almindelige politiske Forhold og Kombinationer, hvad Thukydid saa mesterlig forstaar, føler Herodot sig ikke kaldet til. Vi ville nedenfor se, at naar Spørgsmaal om Aarsager til store Verdensforandringer trænge ind paa ham, han da stræber at forklare Sagen ved at henvise til den af en overmenneskelig Magt foreskrevne evige Orden af Verdens Gang.

Efter Babylons Undertvingelse vender Darios sig endnu ikke mod Hellas, men mod de i Norden boende Skyther for, som det hed, at tage Hævn for det Indfald, som Skytherne for over hundrede Aar siden havde gjort i Medien. Hermed begynder fjerde Bog. Næsten hele den første Halvdel af Bogen er en Beretning om hvilke forskellige Folk der bo Nord for Pontos, om deres Land og Levevis, indblandet med mange forunderlige og fabelagtige Sagn, saaledes som Herodot hørte dem af de paa Nordkysten af Pontos bosatte Hellenere, der stode i levende Handelsforbindelser med disse nordligere boende Folkestammer. Mest udførligt behandles Skytherne. Om deres Herkomst og øvrige Historie vides kun lidet, mere derimod om deres Bopæle, Levevis og religiøse Forestillinger. Derefter følger Beretningen om selve Darios' Tog. Efter Herodots Fortælling blev der lagt Broer baade over Bosporos og Istros. De asiatiske Hellenere, Ionere, Æoliere og Hellespontiere, som særlig bekendte med disse Egne, maatte møde med deres Skibe. Hele Toget, hvis Enkeltheder

vanskelig bringes i klar Overensstemmelse med de lokale Forhold, blev uden Følger med Hensyn til dem, det nærmest var rettet imod. — Samtidig med Forsøget paa at underkue de nordlige Folkeslag skete et lignende Tog i de sydlige Lande for at undertvinge Libyerne. I Fortællingen herom indflettes Beretning om de hellenske Kolonier paa Afrikas Nordkyst, særlig om Kyrene fra dets Anlæg indtil dets sidste Konge. Ligeledes faa vi en Beretning om de forskellige libyske Folkeslag, om deres Levevis og Sæder. Men Følgerne af Toget mod Syd vare ligesaa ringe som de, Toget mod Nord havde havt med Hensyn til Skythernes Undertvingelse. Imidlertid havde det sidste middelbare Følger, der efterhaanden bleve af stor Betydning baade for Asien og Europa.

Da Darios vendte tilbage fra Skythertoget, havde han ladet sin dygtigste Feltherre Megabazos tilbage i Europa for at undertvinge de i Thrakien boende Folkeslag. Hermed begynder femte Bog. Uagtet Herodot siger, at den thrakiske Folkestamme er den talrigste næst efter den indiske¹⁾, er hans Beretning om den forholdsvis kort. I det yderste Thrakien havde Herodot selv ikke været og havde ikke tilstrækkelige Efterretninger om Folkene ved Donau. Det var kun Thrakerne i Nærheden af Kysterne, som kom under Perserne. Makedonien underkastede sig frivilligt. Da Megabazos afløstes af Otanes, gik denne fjendtlig frem ogsaa mod Hellenerne, idet han underkastede sig Byzantion, Chalkedon og Øerne Lemnos og Imbros. — Dog var den Ulykke, som Otanes beredte Hellenerne, kun ringe i Sammenligning med den Brand, som snart skulde udbrede sin ødelæggende Virkning over største Delen af Hellas, og som visselig bragte dette Land til Afgrundens Rand, men hvorfra det rensed og lutret rejste sig for at staa som et lysende Exempel for Efterverdenen paa, hvorledes de største Ulykker kunne bringe en dygtig Nation til saaledes at anvende al sin Kraft i alle Retninger, at Hellenerne nu indtage den første Plads som Efterverdens Lærere i alt hvad der er stort, ædelt og skjønt.

¹⁾ V, 3.

Histiæos, Milets Tyran, havde paa en Maade frelst Darios og hans Hær ved Tilbagetoget fra Skythien. Han havde til Gjengæld herfor modtaget en lille Besiddelse i Thrakien, men var senere, som mistænkt for at pønse paa Opstand, kaldet til Hoffet og blev der holdt ufrivilligt tilbage. Paa Grund heraf indlod han sig i hemmelige Anslag med sin Svigersøn Aristagoras i Milet for ved hans Hjælp at bringe en Opstand tilveje blandt Ionerne paa Lilleasiens Kyst i Haab om derved at slippe bort fra Hoffet. De hellenske Stæder vare villige, og Aristagoras søger Hjælp i Sparta og Athen. Sparta afviser ham, men Athen er villig til at sende en lille Flaade. Ogsaa Eretria yder Hjælp. Ved denne Lejlighed fortælles Spartas og Athens Historie fra det Punkt af, hvortil Herodot tidligere var kommen. Det samme sker med Korinth og Ægina. Hellenerne trænge frem til Sardes, som afbrændes. Karien og Kypros gjøre nu fælles Sag med Hellenerne, men det uformodede Oprør sætter ogsaa Storkongens Tjenere i Bevægelse. Hermed begynder sjette Bog. Persiske Hære trække ned mod Kysterne, og Nederlaget ved Lade og den derpaa følgende Erobring af Milet giver hele Lilleasien og de omliggende Øer i Persernes Hænder. Derefter fortsættes Fortællingen om, hvorledes der under Darios' Forbittrelse over Sardes' Brand rejse sig flere og flere Aarsager til Fjendskab mellem Persere og Hellenerne. Endelig gjøre Perserne et større Forsøg mod Hellas under Mardonios, som dog blev uden Fare for Europa, da Flaaden ødelagdes omkring Athos. Imidlertid var Perserhoffet Samlingssted for misfornøjede hellenske Stormænd, der gjorde deres til at ophidse Magthaverne mod Hellas. Ved at omtale blandt dem Kong Demaretos giver Herodot os en nøjagtig Fremstilling af Staterne i Hellas, om deres Færd og Tvistigheder umiddelbart før den første Perserkrig. For at faa sikker Kundskab om, hvad Hellenerne i Europa tænkte paa, om de virkelig havde i Sinde at gjøre Modstand, naar Perserne viste sig i deres Land, sendte Darios Herolder til de forskellige Stater for at forlange «Jord og Vand», det vil sige fuldstændig Underkastelse. Kun faa af dem, hvortil Afsendingene kom, vovede

at nægte Fordringen. Dog bevarede Hovedstaterne, fra hvem Frelsen engang skulde komme, Sparta og Athen, deres Selvstændighed. Derefter følger Persernes store Tog tvert over Ægeerhavet mod Eretria og Athen. Den glimrende Sejr ved Marathon, som Hellenerne selv ikke kunde fatte uden at de forestillede sig, at overmenneskelige Magter havde kæmpet personlig med i deres Rækker mod den ti Gange større fjendtlige Magt, var den første Behudelse om, at hele Orientens i Forening fremtrængende Hære engang i det ringe Hellas vilde finde den Skranke, der skulde tilintetgjøre hos Storkongen ethvert Haab om et Verdensherredømme. «Før dette Slag», siger Herodot, «indjog det Skræk blot at høre Navnet Meder». Med Udgangen af sjette Bog har Herodot fort Læseren ad mange Veje rundt omkring i hele den da bekjendte Verden og fortalt om de forskjelligste Folkeslags Liv lige indtil Darios' Tider. I de tre sidste Bøger drejer Fortællingen sig kun om een stor Begivenhed, til hvis Forklaring og rette Forstaaelse alt det foregaaende mere eller mindre have bidraget, Frihedens Frelse overfor Persernes Enevoldsmagt.

Først skildres Xerxes' forskjellige Raadslagninger, dernæst de uhyre Rustninger til Lands og til Vands i hans vidtstrakte Rige i Asien, Afrika og Europa; hvorefter følger en Opregning af alle de deltagende Folkeslag og en Beskrivelse af deres Vaabenarter. I Modsætning dertil fortælles om, hvorledes de Hellenere, der havde besluttet at kæmpe for Friheden, forgjæves søgte Kampfæller i Italien og Sicilien. Faren og Berømmelsen skulde tilhøre de frie Mænd i Hellas alene. Derefter skildres Xerxes' Tog over Hellespont, gennem Thrakien ned til Thermopylæ, hvor de første Hellenere ofrede deres Liv for Friheden, og den første Forræder solgte sin Tjeneste for persisk Guld. I næste (8de) Bog skildres først Persernes ødelæggende Tog i det egentlige Hellas og det af sine Beboere forladte Athens Brand. Derefter Sejren ved Salamis og Xerxes' Flugt. Men det var kun Despoten alene, der flygtede ved det første Uheld. — I den sidste Bog fortælles, at tre hundrede tusinde udvalgte asiatiske Tropper under kyndige Førere i Forbindelse med mange tusinde hellenske

Forbundstropper endnu vare i Hellas for, som deres Overanfører sikkert troede, at undertvinge baade Athen og Sparta. Men Sejrene ved Plataæ og Mykale satte en fast Grændse mellem Orientens Despoti og Hellas' lovbundne Frihed. Med Kampen ved Mykale og Indtagelsen af Sestos sluttet temmelig brat Herodots Historie.

Af denne Indholdsangivelse vil man se, hvor overordentlig meget og forskjelligt Herodot har forstaaet at ordne sammen til et kunstnerisk Hele. Saa længe det store Skuespil, Østens og Vestens afgjørende Kamp, som alle Beretninger skulle forberede, endnu ligesom svæver i det fjerne, dvæler Fortælleren i al Ro og Mag ved enhver Mærkelighed i den vide Verden. Hyppigt indskydes Smaafortællinger, der snart angaa en mærkelig Persons Livsforhold, snart et forunderligt Sagn, snart et vidunderligt Dyr eller Plante eller Mineralie, snart en Naturvirkning. Forfatterens store organiserende Talent forstaaer saa naturligt at indsætte slige Episoder, at vi i Reglen maa betragte dem som nødvendige Dele af hans Værk. Men jo mere han nærmer sig til Hovedkatakstrofen, «Sejren over Barbarerne, der havde besejret Verden», desto mere drejer alt sig udelukkende om denne Begivenhed, saa at fra syvende Bog af Episoderne blive sjældnere og tilsidst helt ophøre.

Hvor højt man nu end vil sætte den ordnende Kraft, den formelle Dygtighed, hvormed Herodot har forstaaet at arbejde alle disse forskjelligartede Bestanddele sammen til eet harmonisk Hele, er der dog noget andet, der giver hans Værk en ganske særlig Betydning. Medens Historikeren ellers opfatter de menneskelige Begivenheder blot i deres menneskelige Sammenhæng, ser Herodot bagved alle Tildragelser Virkningen af en oversandselig Magt. Denne religiøse Anskuelse skinner igjennem overalt, og dens Sandhed bevises netop ved det, som fortælles. Straks i Begyndelsen udtales den Anskuelse, at «alt menneskeligt er Forandring underkastet og at Lykken ingensinde forbliver hos den samme». Men over hele denne Veksel i Menneskelivet som i Naturen vaager en evig

Naturorden, en uforanderlig Skjæbne, som baade Guder¹⁾ og Mennesker²⁾ ere underkastede. Denne Guddomsagt, der ikke egentlig nærmere bestemmes (den benævnes *δαμόνιον*, *θεῖον*, *θεοί*, *θεός*, ogsaa *μοῖρα*, *τύχη*), bringer Ligevægt tilveje, naar nogen overskrider den for enhver bestemte Grændse. Snart fremtræder den som den straffende Retfærdighed: «dette gjorde Guddommen (*τὸ δαμόνιον*) for at det kunde blive tydeligt for Menneskene, at for store Forurettelser er Straffen ogsaa stor fra Guderne»³⁾; snart som den, der vaager over Sjælens Maadehold, idet den straffer selv den retfærdigste Hævn, naar denne overskrider det rette Maal: «saasnart Feretide var vendt tilbage til Ægypten fra Libyen efterat have taget Hevn over Barkærne, døde hun paa en ulykkelig Maade, da hun i levende Live blev fortæret af Orme, thi overdreven Hævn bliver hadet af Guderne». Snart knuser den som den evige Naturlov den altfor lykkelige, ydmyger den altfor højt stræbende: «Du ser, hvorledes Guden nedstyrter med sit Lyn de fremragende Skabninger og tillader dem ikke at bryste sig, men de smaa ændser han ikke. Du ser, hvorledes han slynger sin Lynstraale mod de højeste Huse og Træer, thi Guden plejer at nedstyrte alt, hvad der rager frem. Saaledes bliver ogsaa en stor Krigshær ødelagt af en lille, naar Guden i sin Misundelse sender den Skræk eller Torden. Thi Guden tillader ingen anden end sig selv alene at nære høje Planer»⁵⁾. Snart fremtræder den som den haarde, mørke Skjæbne, naar den for at straffe en enkelt Magthaver lader hele Nationer gaa til Grunde. — Guddommens Væsen bestemmes, som sagt, ikke nøjere. Ligesom hos Homer er denne uforanderlige Skjæbne og dens Forhold til Folketroens Guder holdt i det uklare;

¹⁾ I, 91: τὴν πεπωμένην μοῖραν ἀδύνατά ἐστι ἀποφυγεῖν καὶ θεῶ.

²⁾ IX, 16: ὃ π δὲ γενέσθαι ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀμήχανον ἀποτρέψαι ἀνθρώπων.

³⁾ II, 120.

⁴⁾ IV, 205.

⁵⁾ IX, 16, s. ovfr.

der er en Vaklen mellem Gudernes Frihed og Skjæbnens Nødvendighed. Alt i Verden sker ifølge en sædelig af Guddommen fastsat Verdensorden. Efter denne er der sat bestemte Grændser for Menneskenes Higen og Tragten. Overskrider de denne, forstyrre de den fastsatte Orden i Aandens og Naturens Verden, og enten de selv eller deres Efterkommere træffes da af den hævnende Nemesis. Guderne vaage over denne Orden og nedslaa og tilintetgjøre alt i Naturen eller blandt Menneskene, der ved Storhed, Kraft, Lykke hæve sig over det fastsatte Maal. Derved fremtræder *φθόνος θεῖος*, *φθονερός θεός*, hvis Virkning vises os i en Række af Personligheder lige fra Kræsos ned til Xerxes. Med særlig Kjærlighed har Herodot i Polykrates' Historie stillet os denne Ide for Øje. Saaledes hedder det i Begyndelsen af Amasis' Skrivelse til Polykrates: «sødt er det at erfare, at en kjær Gjesteven har det godt; men din store Lykke behager mig ikke, da jeg veed, hvor misundelig Guddommen er. Jeg ønsker, at baade jeg selv og de, som jeg bekymrer mig om, snart have Lykke med sig i hvad de foretage, snart Uheld, og saaledes tilbringe Livet med afvekslende Held og Uheld, hellere end have Held med sig i Alt. Thi endnu har jeg ikke hørt om nogen, at han ikke er død i Bund og Grund ulykkelig, naar han har havt Lykke med sig i Alt»¹⁾. — Denne Veksel af alt jordisk viser sig i alle Forhold, i hele Folks Liv som i enkelte Individens. Og under Fremstilling heraf kommer der ofte en temmelig mørk Betragtning af Menneskelivet til Syne: «i dette saa korte Liv er intet Menneske saa lykkeligt, at det ikke stiller sig ofte og ikke blot eengang saaledes, at han hellere vil være død end leve. Thi Ulykker støde til, og Sygdomme forstyrre os og bevirke, at Livet, der dog er saa kort, synes langt. Saaledes er Døden under Livets Elendighed bleven den ønskeligste Tilflugt for Menneskene. Men Guden, der har ladet os smage Livets Sødme, finde vi er misundelig

¹⁾ II, 40.

med Hensyn til denne Nydelse¹⁾. Denne Frygt for Nemesis viser sig paa den skønneste Maade for os i Herodot selv ved det Maadehold og den Selvbeherskelse, hvormed han fortæller om sine Landsmænds Stordaad.

Ved denne religiøse eller theologiske Retning i Herodots Historie befries visselig Begivenhederne fra Tilfældighedens Stempel og drages over i Aandens Sfære; den materielle Verdensorden bliver overalt betinget ved en oversandselig; alt menneskeligt sættes i en vedvarende Forbindelse med det guddommelige og erholder derved sin høje Betydning. Derimod finde vi ikke i dette Værk den Skarphed i Opfattelsen af alle Enkeltheder i en Begivenhed, som udmærker Thukydid, der ikke lod det være nok med at indsamle og ordne Stoffet, men ogsaa forskede efter Begivenhedernes Grunde og Følger og fører de ydre Handlinger tilbage til de indre Motiver. Men begge Værker have hver sine Fortrin betingede paa den ene Side af Forfatternes særegne Personlighed, paa den anden Side af det forskellige, som de havde foresat sig at skrive om.

I Overensstemmelse med sin Tid troede Herodot, at Skjæbnens Bestemmelser forud forkyndtes Menneskene snart ved overordentlige Naturfænomener, snart ved Drømme og Tegn, snart gennem Orakelpræsters og Spaamænds varslende Stemme; men han fordølger derfor ikke, at der er Exempler paa at Pythia har ladet sig bestikke, og at Orakelsprogene kunne være tvetydige og bedaarende.

Der blev sagt ovenfor, at faa Forfattere i Oldtiden har været saaledes Gjenstand for ilde Omtale endog af sine egne Landsmænd som Herodot. Man har ikke blot stemplet ham som en lettroende Eventyrfortæller, men ligefrem beskyldt ham for forsættelig og ondskabslud Fordrejelse af Sandheden, ja, man har paastaet, at han for Betaling har forvansket historiske Kjendsgjerninger. Skjønt Nutiden tilstrækkelig har eftervist det fuldkomne uretfærdige i disse Beskyldninger, der begyndte ikke lang Tid efter hans Død og holdt sig baade i Oldtiden og senere, vil det dog være oplysende til For-

¹⁾ VII, 46.

staaelse af selve Værket at efterse, hvilke Grunde der kan have været til al denne Bagtalelse. Naturligvis maa Herodot, hvor han fortæller om, hvad han har hørt i fremmede og fjerne Lande, berette adskilligt om geografiske Forhold, Menneskers Levevis, Dyre- og Planteverden, der ikke kan staa sin Prøve overfor den velvilligste Kritik. Men han har sat sig som Opgave at meddele sine Landsmænd, hvad han virkelig har set eller hørt af mærkeligt i de forhen ubekjendte Lande, som han besøgte. Det lave Standpunkt, hvorpaa baade den geografiske og naturhistoriske Videnskab paa den Tid stod, lader ham ofte, naar han studser over et Syn eller en Beretning, hjælpe sig igjennem med Forklaringer, som rigtignok kunne være meget naive. Men ofte tilføjer han til en Fortælling: «som jeg tror», «derom kan jeg ikke sige noget bestemt», «dette kan jeg ikke gaa ind paa», «dette har jeg ikke kunnet faa at vide af en, der selv har set det», «dette kan jeg ikke overtale mig til at tro er saaledes». Vil man sige, ja, saa skulde han ikke have fortalt det, glemmer man, paa hvilken Tid Herodot rejste. Han havde ikke vor Tids Gammelmands-Erfaring. Efter alt hvad han selv havde oplevet eller hørt af forunderlige Ting syntes saa omtrent alt muligt hos den underligt beskafne Menneskeslægt og i denne forunderlige Verden. Derfor indhentede han sine Efterretninger med største Omhu, rejste overalt, udspurgte lærde og ulærde. Men han forkastede ingen Beretning paa Grund af dens Utrolighed, naar han fandt den stadfæstet ved forskellige Vidnesbyrd. Og man maa takke ham derfor. Ogsaa bør det bemærkes, at Sandheden af mange utrolige Fortællinger ere blevne efterviste af nyere rejsende. Kun Skallen var fabelagtig. Selv Historien om de guldgravende Myrer i det indre Asien, der vare saa store som Hunde, bliver naturhistorisk. Nyere Rejsende fortælle nemlig om et Slags Murmeldyr i Sandørkenene i Tibet, der blive indtil 24 Tommer lange, og hvis Levevis har noget til fælles med Myrerne. Hos Inderne betyder pipilika en Myre, men det bruges ogsaa som Navn paa det Guld, der kom derind fra Nordlandet. Inderne have altsaa overført deres Navn for Insektet Myre paa hin Art af

Pattedyr, og saaledes bliver der dog en sand Kærne i Herodots Fortælling. Men Dyrenes forfærdelige Hurtighed maa vi rigtignok ogsaa tage bort. — Vi have det mest slaaende Eksempel paa hans store Samvittighedsfuldhed i hans velbekjendte Tilføjeelse, da han fortæller om, hvorledes Kong Neko i Ægypten lod Fønikere fra det røde Hav sejle nedenunder Afrika til Ægypten: «disse Fønikere fortalte, hvad jeg ikke kan tro, men maaske en anden, at de, da de sejlede omkring Libyen (Afrika) fik Solen paa højre Haand». Men her er Herodot saa skeptisk, at han ikke engang vil tro det, som netop tjener til at bevise Faktum.

Hvad hans religiøse Tro og det, som staar i Forbindelse dermed, angaar, da lider hans Paalidelighed som Historie-skriver ikke mere eller rigtigere ligesaa lidt deraf som Thukydid's paa Grund af Forfatterens Vantro. Undertiden sker det, at han ved Siden af de naturlige Forklaringsgrunde, som han giver, tillige ser en umiddelbar Virkning af Guddommen. En eller anden Tildragelse, der gaar forud for en stor Ulykke, stiller han ofte i en overnaturlig Forbindelse med denne, idet han betragter den som Varselstegn fra Guderne. Men paa hans Fremstilling af Fakta har det ingen Indflydelse. Kong Kleomenes i Sparta bliver betagen af Vanvid. Den menneskelige Grund er, at han ved Omgang med Skythere forfaldt til Drukkenskab, og denne Grund anfører Herodot. Men ved Siden deraf betragter han Vanvidet som en Straf af Nemesis paa Grund af Kleomenes' uredelige Opførsel mod Kong Demaretos.

I sin barnlige Enfold eftersøger og beretter han trolig det gode under alle Himmelstrøg og under alle Former. Perserhad, som fremtræder saa stærkt hos andre, kjender han ikke til. Darios skildrer han med Ærbødighed, Sønnen Xerxes' taabelige Selvforgudelse viser han klart, men anfører ogsaa Træk af Højsindethed. — Han beskyldes for Partiskhed med Hensyn til de forskjellige græske Stater. Men sikkert er det jo dog, at Athenæerne reddede Hellas og det udtaler han smukt: «her tvinges jeg nødvendigt til at udtale en Me-

ning, der vil skaffe mig Ugunst hos de fleste Mennesker¹⁾, men alligevel vil jeg ikke tilbageholde hvad der synes mig sandt. Hvis Athenæerne af Frygt for den truende Fare havde forladt deres Fædreland, eller ikke havde forladt det, men vare forblevne der og havde overgivet sig til Xerxes, saa vilde ingen have forsøgt paa at modsætte sig Xerxes paa Havet. Naar altsaa ingen gjorde Modstand til Søs, saa vilde følgende være sket til Lands. Om ogsaa Peloponnesierne havde draget nok saa mange Forskandsninger over Isthmen, saa vilde Lakædæmonierne, naar de bleve forraadte af deres Forbundsfæller, vel ikke med disses gode Villie, men paa Grund af Nøden, fordi deres Stæder, den ene efter den anden, indtoges af Barbarernes Søhær, staa ene, og naar de vare efterladte ene falde paa en ædel Maade efter at have udvist store Bedrifter. Enten vilde de have lidt dette, eller naar de saa, at de øvrige Hellenere holdt med Mederne, have sluttet en Overenskomst med Xerxes, og saaledes vilde Hellas i begge Tilfælde være kommen under Perserne; thi jeg kan ikke fatte, hvad Nytte man vilde have af Murene, der vare opførte over Isthmen, naar Kongen var Herre til Søs. Hvis derfor En vilde sige, at Athenæerne bleve Hellas' Frelser, vil han ikke forfejle Sandheden. Thi det Parti, som de vendte sig til, maatte gjøre Udslaget. Da de derfor traf den Bestemmelse, at bevare Hellas' Frihed, var det dem, der vakte det øvrige Hellas, som ikke var blevet medisk sindet, og saaledes næst efter Guderne kastede Storkongen tilbage²⁾. Men paa den anden Side viser han ogsaa Athenæernes Mangel paa Standhaftighed f. Ex. umiddelbart før Slaget ved Marathon. Han sætter Ægineternes Tapperhed over deres i Slaget ved Salamis. Themistokles' umættelige Pengegridsk-hed og tvetungede Statskløgt lægger han ikke Skjul paa. — Frygt for at støde forskjellige af sine Landsmænd kjender han ikke. Han giver en Liste over de græske Stater, der frivillig strax underkastede sig Perserne. Ligesaa aabent fortæller

¹⁾ Man tænke paa det rasende Had, som forfulgte Athenæerne i Begyndelsen af den peloponnesiske Krig.

²⁾ VII, 139.

han om Korinthiernes mindre hæderlige Forhold ved Salamis, og Fokernes ved Thermopylæ. Selv alle Sejrherrerne ved Salamis undseer han sig ikke ved at fortælle slemme Sandheder om. Da Anførerne efter Sejren ved Salamis samledes ved Posidons Tempel paa Isthmen for at stemme om, hvem der skulde have den første og hvem den anden Sejrspris, havde enhver af dem sat sig selv som den første, men Themistokles som den anden paa deres Stemmetavle. Men en saadan Ære misundte de Themistokles og sejlede bort uden at træffe nogen Afgjørelse. Naar han fremhæver Hellenernes berømmelige Sejre, undlader han ikke tillige at vise, hvor ofte det mere var ved Guddommens Tilskikkelse end ved deres eget Mod og Snilde, at disse Underværker udrettedes. Hvorledes nu denne ærlige, oprigtige, troskyldige Sandhedskjærlighed, som træder os imøde overalt i hele Værket, har kunnet blive Gjenstand for saa nærgaaende Beskyldninger, kunne vi ikke forklare bedre end ved at sige med Xerxes' Broder Achæmenes: «Hellerne have en saadan Karakter, at de misunde den, der har Lykken med sig, og hade den, der er bedre end de selv»¹⁾.

Hvad Tidsregningen angaar, da er den forsaavidt mindre heldig, fordi Herodot intet andet Udgangspunkt har end sin egen Levetid, hvorfra han regner tilbage. Men det ses af hans Værk, at han, hvad Hellas angaar, med Omhu har benyttet som Støttepunkter for Chronologien Indskrifter og Afbildninger paa Tempelgaver, Navnerækker paa Konger (f. Eks. i Sparta, Sikyon, Argos), paa Sejrherrer i offentlige Lege, paa de højeste Embedsmænd i Staterne (f. Eks. Archonterne i Athen). Med Hensyn til Tidsregningen i fremmede Landes Historie, da er det bekjendt, at de ægyptiske Præster (i Memfis, Theben, Heliopolis) have benyttet sig af Herodots Ubekjendtskab med Sproget til at give ham en forvansket Beretning om flere Partier af Landets Historie. Og noget lignende gjælder om Babylon, hvor han vel fandt Indskrifter paa Paladser, Templer og Fjeldsider, men Ukjendskab med den der brugte Kileskrift nødte ham til

¹⁾ VII, 236.

at stole paa Tolkenes Forklaringer. Heldigere stillede Sagen sig for ham i Persien, især fra Darios' Tid, saaledes som de nu dechiffrede Kileskrifter vise.

Herodots Sprog viser Overgangen fra den episk-digteriske Fortælling til den historiske Prosa. Skjønt Dorier af Fødsel skrev han i den ioniske Sprogart, som Logograferne før ham havde benyttet. Den ioniske Prosa var paa hans Tid mest udbredt og udviklet. Medens Indholdet af hans Værk just ikke fandt alles Bifald, roses derimod enstemmigt hans Taleform. Ligesom i den mundtlige Tale, hvortil Herodots Sprog af alle græske Forfatterser mest nærmer sig, knytter han løst Sætning til Sætning, med mange indledende eller indskudte Smaasætninger. Men denne Talebrug (*λέξεις εἰρομένη*), der ellers let bliver trættende som Skriftsprog, har han vidst ved forskellige Midler at give baade Liv og Ynde. Det er en Form for Tanken, der ret tillader at lade den ene Bemærkning følge efter den anden uden at der paa noget Punkt tiltrænges en Afslutning. Større Sætningsforbindelser anvender han vel nu og da, hvor enkelte Personer udtaler deres forskellige Meninger og hvor derfor Grunde maa stilles mod Grunde, og Aarsager og Følger maa bringes i et logisk Forhold til hinanden. Men her viser Herodot sig lidt ubehjælpelig, saa at det enkelte Gange er vanskeligere her at faa en klar Tanke ud end af den mest udviklede Periodebygning hos Plutarch, thi Gjentakelser (*ἐπαναλήψεις*), Mangel paa Sammenhæng i Forbindelsen (*ἀνακολουθία*) og andre Uregelmæssigheder frembringe paa saadanne Steder en vis Halvhed i Meningen. Iøvrigt rose de gamle Kunstdommere hans Evne til at lade de forskellige Nationers Ejendommeligheder fremtræde i deres Udtalelser¹⁾, ligeledes de forskellige Aldres²⁾. Der fremhæves det billedlige³⁾ i hans Sprog og den hyppige Brug af Ordsprog⁴⁾, især

¹⁾ f. Eks. IV, 143, Darios og Megabazos.

²⁾ f. Eks. V, 19. Amyntas og hans Søn Alexandros.

³⁾ f. Eks. VI, 27, *ἡ ναυμαχίη ἐς γόνυ τὴν πόλιν ἔβαλε*.

⁴⁾ f. Eks. *ταῦτο τὸ ἐπόδημα ἐργασιὰς μὲν οὐ κ. τ. λ.*, siger Artafernes til Histiasos VI, 1.

saadanne, der ere tagne fra det daglige Liv, hvorved han ligesom sætter sig i et nærmere og mere inderlig Forhold til Læseren. Paa den anden Side fremtræder der, naar Gjenstanden fører det saaledes med sig, en vis Korthed i Udtrykket, der giver hans Stil paa saadanne Steder en ophøjet Sæmpelhed¹⁾. — Iøvrigt benævnes Herodots Sprog «blandet» (*ποικίλη*) i Modsætning til Hekataeos' «rene» (*καθαρά*) ioniske Sprogart paa Grund af Indblanding af Ord, Udtryk og Former fra andre Dialekter, hvori episke, lyriske eller tragiske Værker vare affattede.

Herodot synes, som der ovenfor antydedes, ikke at have lagt sidste Haand i det mindste paa Slutningen af sit Værk, der ender temmelig brat med Indtagelsen af Sestos, ved hvilken Begivenhed der ikke kom nogen Standsning i Fjendskabet, som først indtræder efter Kimons Sejr ved Eurymedon. Det er vistnok sikkert, at enkelte Partier af Værket, efterhaanden som de bleve færdige, ere udgivne, thi i sjette Bog, 43de Kap., forsvarer han sig udtrykkelig imod dem, der ikke have villet tro hans Fortælling i tredje Bog, 80de Kap., at nemlig Otanes stemte for at indføre Demokrati i Persien, da den falske Smerdis var dræbt. Der er følgelig ikke noget urimeligt i, at han har oplæst sin Historie, det vil sige enkelte Partier deraf, i Athen og maaske ogsaa i Olympia og andre Steder. — Om han selv har inddelt sit Skrift i ni Bøger, kan ikke afgjøres, men synes vel neppe rimeligt. De enkelte Navne for hver Bog efter en af Muserne skyldes vistnok senere. Det samlede Værks Titel er *ἱστορίαι*. Navnet *Μοῦσαι* har det først faaet i den nyere Tid.

¹⁾ f. Eks. VI, 21 og 22 om Milets Indtagelse; og især kan sammenlignes det eneste Sted, hvor han hentyder til Perikles' Storhed: *καὶ ἔγκνως τοῦσα Ἀγαρίστη εἶδε ὄψιν ἐν τῷ ἕπνῳ· εἰδόκει δὲ λέοντα τεκεῖν· καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τίπτει Περικλέα Σανθίππῳ*. VI, 131.